

KUZEY KAFKASYA ANALİZİ: GÖLGELENEN SAVAŞLAR

Sait Yılmaz¹

ÖZ

Etnik ve dilsel bölünmüşlük içindeki Kuzey Kafkasya, önemli potansiyel kriz bölgelerinden biridir. Zengin doğal kaynaklara, iyi bir iklime ve verimli topraklara sahip bölge, 18. ve 19. yüzyıla kadar çoğunluğu Müslüman olan Kafkas halklarının yaşam alanıydı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile birlikte etnik kimlik, Müslüman kimliğinin önüne geçmeye başlamış ve etnik kökenli çatışmalar artmıştır. Sorunların ve çatışmaların arkasında Rus ve Sovyet dönemlerinde uygulanan böl ve yönet politikalarının mirası bulunmaktadır. Çeçenler ile başlayan bağımsızlık savaşları, sonrasında tüm Kafkasya'ya yayılmıştır. Bununla beraber, Rusların uyguladığı stratejiler ile kendi yanına çektikleri eski savaşçılar, direniş mücadelelerini önce kendi içinde bir savaşa dönüştürmüştür. Bölgeye radikal İslam'ın ulaşması ve direnişin milliyetçi karakterinin İslamcı bir çehreye dönüşmesi bağımsızlık savaşlarının bir kere daha dönüşmesine ve yapılan savaşların sahiplerinin bir kez daha çalınmasına ve terörle mücadele çerçevesine sokulmasına yol açmıştır. Bu makalenin birincil amacı, az bilinen Kuzey Kafkasya'yı anlatmaktır. İkincil olarak ise, bu bölgede verilen savaşların geçirdiği dönüşümlerin ve bugün gelinen noktanın betimlemesini yapmak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kuzey Kafkasya, Rusya, etnik çatışma, bağımsızlık savaşları, terörizm

NORTH CAUCASIA ANALYSIS: SHADED WARS

ABSTRACT

The ethnically and linguistically divided North Caucasus is one of the significant potential crisis areas. The region, which has rich natural resources, good climate and fertile lands, was the habitat of the primarily Muslim Caucasian peoples until the 18th and 19th centuries. With the Union of Soviet Socialist Republics, ethnic identity became dominant over Muslim identity, and ethnic conflicts increased. Behind the problems and disputes is the legacy of divide and rule policies implemented in the Russian and Soviet periods. The wars of independence that started with the Chechens then spread to the entire Caucasus. However, the former warriors, whom the Russians took to their side with the strategies implemented, first turned their resistance struggle into a war within itself. The arrival of radical Islam in the region and the transformation of the nationalist character of the resistance into an Islamist aspect led to the change of the wars of independence once again, and the stealing of the owners of the wars and they are being included in the framework of the fight against terrorism. This article aims first to explain the little-known North Caucasus and then describe the transformations of the wars and the point reached today.

Keywords: North Caucasus, Russia, ethnic conflict, wars of independence, terrorism

GİRİŞ

Çok miktarda etnik ve dilsel bölünmüşlüğün bulunduğu Kuzey Kafkasya, önemli potansiyel kriz bölgelerinden biridir. Kuzey Kafkasya'nın stratejik öneme sahip doğal kaynaklarının çeşitliliği, verimli toprakları ve iyi iklim koşulları bu bölgeyi çıkar çatışmalarının alanı haline

¹ Prof. Dr. Sait Yılmaz, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İstanbul-TÜRKİYE. ORCID: [0000-0001-7443-1856](https://orcid.org/0000-0001-7443-1856). E-mail: saityilmaz@esenyurt.edu.tr

Gönderim (Submission): 03.11.2017

Kabul (Acceptance): 15.12.2017

getirmektedir. 18. ve 19. yüzyıla kadar çoğunluğu kendilerini dağ halkı veya Müslüman halk diye tanımlayan Kafkas halkları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) hâkimiyetini takiben etnik kimlik kazanmıştır. Birçok etnik grup, kendi kaderini tayin etmek ve yaşadıkları toprakların toprak bütünlüğü için çatışma halindedir. Sorunların arkasında Rus ve Sovyet dönemlerinde uygulanan böl ve yönet politikalarının mirası bulunmaktadır. Bazı etnik gruplar kendi içinde birbirinden koparılmış, bazılarında yüksek derecede özerklik verilmiş, bazıları Stalin tarafından sürgüne gönderilmişti. Sovyetlerin çöküşü ile birlikte her etnik grup kendi özerkliği için mücadeleye başladı. Sürgüne gönderilenler eski topraklarını geri istediler. Çeçenler ile başlayan bağımsızlık savaşları, sonrasında tüm Kafkasya'ya yayıldı. Bununla beraber, Rusların uyguladığı stratejiler ile kendi yanına çektikleri eski savaşçılar, direniş mücadelesini önce kendi içinde bir savaşa dönüştürdü. Bölgeye radikal İslam'ın ulaşması ve direnişin milliyetçi karakterinin İslamcı bir çehreye dönüşmesi bağımsızlık savaşlarının bir kere daha dönüşmesine ve yapılan savaşların sahiplerinin bir kez daha çalınmasına ve terörle mücadele çerçevesine sokulmasına yol açtı. Bu makalede, ilk etapta, az bilinen Kuzey Kafkasya'yı açıklamak, sonrasında da bu bölgede verilen savaşların geçirdiği dönüşümleri ve bugün gelinen noktayı betimlemek amaçlanmıştır.

BİLİNMEYEN KUZHEY KAFKASYA

Kafkasya genellikle Kuzey ve Güney diye iki bölümde ele alınır (Kolga, 2001). Kuzey ve Güney Kafkasya arasındaki sınır, dağın en yüksek zirve çizgisini ve su yataklarını izlemektedir. Kuzey Kafkasya, Abhazya'yı da içine alacak şekilde Kafkas sıradağlarından başlayarak, Kuban ve Terek nehirlerinin ötelere kadar uzanmaktadır. Kafkasya'da etnik grupların coğrafi sınırları, devlet sınırları ile uyumlu değildir. Kuzey ve Güney Kafkasya, ayrı bölgeler gibi algılanır ama bölgenin merkezinde olan Kafkas Dağı ayırıcı nitelikte değildir yani Kafkasya bir bütündür. Bununla beraber etno-dil farklılıkları yanında bölgenin tarihi ve coğrafyası da oldukça karmaşıktır. Kuzey Kafkasya, Rus literatüründe genellikle Kiskausaya (*Ciscaucasia*) olarak adlandırılır ve sınırları içinde Karadeniz kıyıları bulunmaz ama Gürcistan ve Azerbaycan'ın kuzeyindeki bazı bölgeler dâhil edilir. Trans-Kafkasya olarak da adlandırılan Güney Kafkasya'ya Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın büyük bölümü ile Karadeniz kıyıları dâhil edilir (Karny, 2000). Trans-Kafkasya terimi, Sovyetler Birliği dağılana kadar Moskova'nın tercih ettiği isimlendirme idi ama yeni devletler Rusya Federasyonu'ndan bağımsız olduklarını vurgulamak için Güney Kafkasya terimini tercih ettiler.

Kuzey Kafkasya'da Nüfus ve Demografi

Kafkas toplumları etnik, dinsel ve dilsel farklılıklar açısından oldukça karmaşık bir yapıya sahiptirler. Abhazlar, Abazinler, Çerkezler (Ubıhlar ve Adigeler), Çeçenler ve Dağıstanlılar Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarını oluştururlar. Diğer önemli gruplardan biri, Hint-Avrupa kökenli olup iki bin yıl önce bu bölgeye yerleşen (Alan-Asetin kökenli) Osetler'dir. Asya kökenli olup Kuzey bozkırlarından gelen Karaçaylılar, Balkarlar, Nogaylar ve Kumuklar ise zamanla yerli halk haline gelmişler ve bölgenin eski halklarıyla birlikte ortak Kafkas kültürünü ve kimliğini yaratmışlardır. Güney Kafkasya ülkelerinden Ermenistan'ın Kafkas toplumlarıyla kültürel ilişkisi olmaması sebebiyle, Kafkas ülkesi sayılması biraz sorunludur (Yıldız, 1998). Bölgede üç ana dil grubu (Altay, Hint-Avrupa ve Kafkas dil grubu) dilsel bölünmüşlüğü temelini oluşturmaktadır. Her bir dil grubunun daha alt gruplara bölünmesinin de etkisiyle, grupların bazıları karşılıklı olarak birbirlerini anlamaz hale gelmişlerdir (Wixman, 1980, ss. 86-98). Dağlık araziler toplumsal grupları birbirlerinden yalıtmış, topluluklar arasında dilsel alanda iletişimin gelişmesine engel oluşturmuştur.

Kuzey Kafkasya'nın bölünmüşlüğü 20. yüzyılın ortalarına dek boy, kabile ya da aşiret kimliği çerçevesinde devam etmiştir. Örneğin 19. yüzyıldaki Kafkas Savaşlarında Ruslara karşı

savaşma kararları Kafkas ulusal gruplarından daha çok aşiret federasyonları tarafından verilmiştir. Aşiret federasyonları 20. yüzyılın başında çökmeye başlarken, boylar güçlü kalmaya devam etmiş ve “boya bağlılığa dayalı bilinç” Sovyet iktidarının ilk on yılında varlığını sürdürmesine bağlı olarak toplumsal kimlik yerelliğe dayanmaya devam etmiştir. Diğer yandan, Kuzey Kafkasyalı “dağlı” (*gorskii*) kimliği bir çeşit birliği tanımlar. Bu toplumsal kimliğin, dinsel söylemle bütünleştirilmesiyle, Kuzey Kafkasya halklarının Şeyh Şamil önderliğinde 19. yüzyılda sürdürülen Kafkas Savaşlarıyla bir anlamda kendi iktidarlarını Rusya’ya karşı kurdukları söylenebilir. Bir başka açıdan Dağıstan’da “Dağıstanlı” diye tanımlanacak milliyet yoktur ve Dağıstan ismi, eski Yugoslavya gibi, gerçek bir etnik ya da ulusal grubu değil, bir alanı tanımlamaktadır.

Tablo 1. Kafkasya’da Etnik Gruplara Göre (2007) Nüfus Dağılımı (Toplam)

Hint-Avrupa							
Slav		Diğer		Türk		Kuzey Doğu Kafkasya	
Grup	Nüfus	Grup	Nüfus	Grup	Nüfus	Grup	Nüfus
Rus	11.844.855	Ermeni	4.140.805	Azerbaycanlı	7.652.910	Kabardian	511.189
Ukraynalı	364.718	Oset	556.754	Kumuk	396.255	Adige	128.838
B. Rus	70.404	Yunan	87.528	Karaçay	187.128	Çerkes	57.855
Polonyalı	7.754	Yezidi	67.536	Balkar	106.689	Abaz	36.551
Bulgar	6.601	Alman	39.727	Nogay	78.337	Abhaz	101.839
		Moldıvyalı	18.340	Tatar	103.726	Çeçen	1.265.342
		Kürt	28.147	Türkmen	64.843	Avar	829.570
		Tacik	3.886	Kazak	8.220	Lezgin	531.406
		İranlı	1.720	Özbek	6.688	Dargin	475.373
		Tat	12.198	Kırımli	2.951	İnguş	390.862
		Talış	76.828	Kalmuk	2.338	Lak	147.280
		Roman	52.295			Rutul	26.735
						Agul	25.558
						Tsahkur	7.036
Hamito-Semitik				Güney Kafkasya			
Grup	Nüfus	Grup	Nüfus	Grup	Nüfus	Grup	Nüfus
Arap	1.873	Koreli	29.866	K. Permyak	3.367	Gürcü	3.731.395
Asurlu	13.901	Mordovyan	11.778	Litvanyalı	2.419		
Yahudi	26.911	Kuvaş	10.251	Estonyalı	2.600		
Dağ	1.527	Udmurt	9.115	Vietnamlı	2.067		
		Mari	7.003	Diğer	75.397		
		Başkir	5.934				

Not: Veriler, Rusya Federasyonu 2007 Nüfus Sayımına dayanmakta olup, etnik grubun tüm Kafkasya’ya dağılımı toplam nüfusu verilmiştir. Ruslaştırma politikaları neticesi, etnik gruplara ait Sibirya, Orta Asya, Türkiye ve başka ülkelerde yaşamak zorunda kalan veya sürgüne gönderilen nüfusu kapsamamaktadır.

Kafkasya’nın toplam nüfusu 1970’lerde 22.7, 1985’de 25 milyondur. SSCB’de son nüfus sayımının yapıldığı 1989 yılı itibarı ile Kuzey Kafkasya’da 6-7 milyon (%20’si Rus ve Slav), Transkafkasya’da ise 16-17 milyon olmak üzere toplam 22-24 milyon insan yaşamaktaydı. 2007 Nüfus Sayımına göre ise toplam nüfus 35 milyon civarında idi. 2010 Nüfus Sayımına göre Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri nüfus dağılımı şu şekildedir: Dağıstan; 2.910.249, İnguşetya; 412.520, Kabardey-Balkara; 859.939, Kuzey Osetya-Alanya; 712.980, Stavropol Krayı; 2.786.281, Çeçenistan; 1.268.989. 2010 nüfus sayımı sonuçlarına göre etnik Ruslar, toplam Kuzey Kafkasya nüfusunun % 30.26’ını (2.854.040’ında) üçte birinden azını oluşturmaktadır.

Kafkasya’da yaşayan etnik grupları; Türk kökenliler, Hıristiyan Milletler ve Müslüman olan Kafkas kavimleri olarak üçe ayırabiliriz (Kantarıcı, 2006, ss. 38-39). Bu grupların açılımları şu şekildedir:

- Türk grupları: Azerbaycan Türkleri, Kumuk, Karaçay, Balkar, Nogay, Kundur, Ahıska (Mesket)Türkleri.
- Müslüman Kafkas kavimleri: Osetler, Çeçenler, Kabardaylar, Acaralar, Abazalar, Çerkezler, Adigeler, Tatlar, Talişlar, Lezgiler, Dargınlar, Laklar, Rutullar, Agular, Sokurlar, Tabarasanlar.
- Hıristiyanlar: Gürcüler, Ermeniler, Abhazlar, Osetler, Asuriler, Udiler.

Güney Kafkasyalı Türkler, Azeriler ve Ahıska Türkleridir. Kafkasya Türklerinin nüfus bakımından en kalabalık kısmını Azeriler oluşturur. Azeri Türkleri; Azerbaycan, Gürcistan ve Dağıstan’da yaşarlar. Azerilerden sonra bölgedeki en kalabalık Türk grubu, Kumuklardır. Kumuklar, Nogaylar, Karakalpaklar ve Kırgızlar genellikle Dağıstan’da yaşamaktadırlar. Kundurlar; Hazar Terekemeler ise yoğun olarak Dağıstan’ın Derbend çevresinde yaşamaktadırlar. Stavropol Türkleri, Türkmen göçleriyle Stavropol’e gelip yerleşen Türklere aittir. Karaçay Türkleri, Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesinde, Balkarlar ise Kabardey-Balkar Özerk Bölgesinde yaşarlar (Yıldız, 2006, s. 24). Kıpçak aşiretleri bugünkü Azerbaycan Türklerinin atalarıdır. Türk boyları özellikle Güney Kafkasya’nın doğusuna yerleşmiştir (Saydam, 1997, s. 18). Gerek Asya’da gerek Avrupa’da yaşayan Türklerin büyük çoğunluğu bugün de Rusya’nın sınırları içindedir.

Türkiye’deki Kafkasyalılar ile ilgili çeşitli çalışmalar 1-2 milyon arasında değişen çeşitli rakamlara ulaşmaktadır. Türkiye’nin nüfus ve etnik yapısı ile ilgili 2007 rakamlarına göre, Çerkesler; 300.000 (% 0,41), Lazlar; 200.000 (% 0,27), diğerleri; 300.000 (% 0,41) şeklinde yer almaktadır (Önder, 2007, s. 46). Çerkesler grubuna Çeçenler ve diğer alt Kafkas grupları dâhildir. Diğerleri grubuna ise 60.000 Ermeni, 25.000 Yahudi, 1.800 Rum dâhildir.

Kuzey Kafkasya’nın İdari Bölümleri, Hükümet ve Yönetim

Şekil 1’de görüldüğü üzere, Rusya Federasyonu’nun parçası olan Kuzey Kafkasya’da şu yönetimler bulunmaktadır; Adige, Karaçay-Çerkez, Kabardey-Balkarya, Kuzey Osetya-Alanya, İnguşetya, Çeçenistan, Dağıstan, Krasnodar ve Stavropol Krayı, küçük bir bölge olan Rostov Oblastı ve Kalmukya Özerk Cumhuriyeti. Adige Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği zamanında özerk bir oblast iken 1991’de bağımsız bir cumhuriyet oldu. Kendi yönetimi olan yedi bölge ve iki şehirden meydana gelmektedir. 2006 yılında Krasnodar Krayı ile birleştirilmesi gündeme gelince gerilim doğdu ve Adige Başkanı, Hazret Sovmen istifa etmek isteyince, Putin birleştirme projesini geri çekti.

Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti, 1920 yılından beri sınırları bir kaç kez değiştirildi. Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesi ile 1944-1957 yılları arasında özerkliğini kaybetti ve doğrudan Moskova’nın yönetimine bağlandı. Cumhuriyet içinde kendi yönetimleri olan yedi bölge ve iki şehir bulunmaktadır. Etnik gerilimin oldukça yüksek olduğu cumhuriyette, 1999 seçim sonuçları bölünme isteklerine varan oldukça tartışmalı bir ortam yarattı. Sonunda başkan yardımcısının Rus, başbakanın Çerkez olması şeklinde bir çözüm bulundu. Ancak, etnik sorunlar devam ediyor.

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti, 1922’de özerk bir Oblast iken 1936’da Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmaya terfi etti. 1943 yılında Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesi ile Balkarlar bölgeden kovuldu ve Balkar ismi silindi. 1957’de Kabardino-Balkar olarak tekrar özerklik

kazandı ve Balkarların dönüşüne izin verildi. Kendi yönetimleri olan on bölge ve üç şehirden meydana gelmektedir.

Şekil 1. Kafkasya İdari Bölümleri.

Kuzey Osetya-Alanya Cumhuriyeti, 1917'deki sivil savaştan beri statüsü bir kaç kez değişti. 1936 yılında Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oldu. 1944 yılında İnguşların Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesi ile bölgeden çıkarılmasından bazı bölgeler Kuzey Osetya'ya bağlandı. Eski Alan mirasını yaşatmak için ismi 1994 yılında Kuzey Osetya- Alanya olarak değiştirildi. Kendi yönetimleri olan sekiz bölge ve iki şehri bulunmaktadır. 1 Eylül 2004'de Kuzey Osetya'nın ikinci büyük şehri olan Beslan'da ki bir okulda silahlı teröristlerin rehin alma olayı yaşandı. Bu olayda Rus kuvvetlerinin müdahalesi ile yüzlerce kişi öldü. Kuzey ve Güney Osetya'nın birleşmesi konusundaki çağrılar 2008'deki Rus-Gürcü savaşından sonra Moskova tarafından daha çok dillendirilse de, asıl amacın birleşmiş bir Osetya'nın Rusya tarafından ilhakı olduğu değerlendiriliyor.

İnguşetya Cumhuriyeti, 1924'de kurulan İnguş Özerk Oblastı, 1934-1992 arasında Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin parçası oldu. 1944-1957 yılları arasında Çeçen ve İnguşlar, Orta Asya'ya sürüldü ve toprakları komşularına dağıtıldı. 1991 yılında Çeçenlerin çoğunlukta olduğu Çeçen-İnguş Cumhuriyeti Parlamentosu bağımsızlığını ilan etti ancak İnguşlar Rusya'dan ayrılmak istemedi. İnguşlar, böylece Çeçenlerden ayrıldılar ve Haziran 1992'de bu statü resmileşti. Rusya Federasyonu'nun en küçük cumhuriyeti olan İnguşetya, dört bölge ve üç şehirden oluşuyor.

Çeçen Cumhuriyeti, 1917'de İnguşetya ile birleştirilen Çeçenler, 1991'de bağımsızlıklarını ilan ettiler. 2003 yılında yapılan tartışmalı referandum sonrası ortaya çıkan Anayasa egemenlikten bahsetmiyor, Tataristan ve Başkurdistan gibi diğer etnik cumhuriyetlerin anayasasına benziyor. Çeçen Cumhuriyet, 18 bölge ve üç şehirden meydana geliyor. Seçilmiş ilk başkanı olan Dokar Dudayev, 1991-1996 arasında iktidarda kaldı. 1997'de başkan olan Aslan Maskadov ise Şubat 2000'de Grozny'yi kaybetti ve Mart 2005'de öldürüldü. Haziran 2000'de Ruslar, Çeçenistan'ın çoğunu kontrol altına almışlardı ve başkanlığa Ahmet Kadırov'u atadılar. Ahmet Kadırov'un Mayıs 2004'de öldürülmesinden sonra oğlu Ramazan Kadırov önce başbakanlığa sonra başkanlığa atandı.

Dağıstan Cumhuriyeti, Hazar Denizi Batı sahillerinde olan Dağıstan, Kuzey Kafkasya'nın en büyük Cumhuriyeti'dir. Cumhuriyet içinde pek çok farklı milliyetten grup bulunmaktadır. Dağıstan'da kendi yönetimi olan 41 bölge ve 10 şehir bulunmaktadır.

Stavropol Krayı, Sovyetler Birliği kurulduğunda statü ve ismi bir kaç kez değiştikten sonra 1943'de bugünkü ismini aldı. Kendi yönetimi olan 26 bölge ve 10 şehirden meydana gelmektedir.

Krasnodar Krayı, 1937 yılına kadar Azak-Karadeniz Krayının bir parçası olan Kuban olarak anılırdı. 1991 yılında Adıge Cumhuriyeti ayrı bir bölge olarak toraklarında ortaya çıktı. Kendi yönetimi olan 38 bölge ve 15 şehri bulunmaktadır.

Rostov Oblastı, 1937'de kuruldu, Azak-Karadeniz Oblastı, Rostov Oblastı ve Krasnodar Krayı olarak ikiye bölünmüştü. Rostov Oblastı'nın kendi yönetimi olan 43 bölgesi ve 12 şehri var. Bir vali tarafından yönetilmektedir.

1993 tarihli Rusya Federasyonu Anayasası'na göre özerklik seviyesine bağlı olarak kendi anayasalarına, yasama-yürütme ve yargı güçlerine sahip oldular. Kuzey Kafkasya'daki çoğu lider önceden yüksek rütbeli subay (Dudayev, Auşev ve Semenov gibi) idi. Böylece seçimlerde kendi halkları tarafından desteklendiler. Yasama yetkisi genellikle gücü yetersiz kalan Parlamentolara bırakılmıştır. Hükümetlerin de kısmen yasama yetkisi var. Yargı, yasama ve yürütmeden bağımsız olsa da aşırı yozlaşma nedeni ile güven azlığı vardır. Bazı bölgelerde

geleneksel hukuk (törelere) ve hatta İslam hukuku uygulanmaktadır. Tarihsel olarak devlet içinde hukukun üstünlüğü çok zayıftır. Bununla beraber halk içinde kaos yoktur. Kabileler ve toplumlar tarafından yazılmamış standartlar ve kurallar uygulanır. Müslüman bölgelerde törelere (kan davası gibi), yerel normlar ve gelenekler 'adet' olarak isimlendirilir. Örneğin, İnguşetya ve Çeçenistan'da adetler, çoğu zaman hukukun üstünlüğünün uygulanmasının önüne geçer. Kuzey Kafkasya'da çoğu Müslüman geleneksel hukukla çatıştığında İslam hukuku yani Şeriatı takip eder ama gerçek anlamda İslami mahkeme yoktur (Gammer, 2008, s. 78).

Kuzey Kafkasya toplumunun yapılanmasını analiz etmek önemli bir uzmanlık işidir. Ruslar, 18. yüzyıldan beri bu alanda özel araştırmalar yapmışlardır. Dağıstan'ın özgür ulusları (Dağıstanlılar, Balkarlar ve Karaçaylılar) arasında şamkal, maysum veya bey tarafından yönetilen feodal toplumlar vardı. Adige toplumu ise aristokrattı. Çeçen ve İnguşların durumu çok ilginçti: Toplumun temeli "teip" denilen 150 kadar küçük klan/kabilelerdi. Teipler, ortak güvenlik ve ekonomileri gözönüne alınarak 13 "tukhum" içinde bölgesel olarak gruplandırılmıştı (Chenciner, 1997, s. 43). Teipler, alt kollara (gary) ve sonra ailelere (nek) bölünmüştü. Her teipin mevcudu bir kaç binden yüzbine kadar değişebilir. En büyük teipler, Benoy, Akkiy, Çinko, Gendergenoy, Alleroy ve Ersenoy'dur. Aralarında büyük bir rekabet vardır. Her kişi teipi ile tanınır ve davranışı teibine şeref kazandırabilir veya zarar verebilir. Teiplerin statüsü savaşta gösterdikleri kahramanlıklara ve etik kurallarına uyma derecesine göre değişebilir. Her teibin kendi anavatanı ve sembolü vardır.

KUZEY KAFKASYA ÇATIŞMALARI

Rus Çarının Kafkasya'da yayılma stratejisi 1801'de Rusya'nın bir parçası olarak Gürcistan Hıristiyan Krallığı'nın kurma çalışması ile başlar. Gürcistan'ın Rusya tarafından savunulması demek, Tiflis-Vladikafkas yolunun kontrol altına alınması yani bu yolun iki tarafında yaşayan Çeçenler, İnguşlar, Dağıstanlılar ve Çerkezler gibi Müslüman grupların yaşadığı dağlık kesimlerin kontrol altına alınması demektir. En büyük düşman, bölgeye 1832- 1859 arasında hâkim olan Şeyh Şamil idi. Kırım Savaşı (1853-1856) öncesinde uzun süre beklenen Osmanlı müdahalesi de gelmeyince, moral çöküş ile birlikte Şamil'in de 1859'da teslim olmasına neden oldu. Kuzey Kafkasya'da direniş, Adygei'nin liderliğinde 1864'e kadar sürdü. Birinci Dünya Savaşı başladığında, Arapların İngilizlere ve Ermenilerin Ruslara daha fazla yanaşmaları, Osmanlı yönetiminde iktidarda olan İttihatçıların Türkçü kanadının önem kazanmasına, Osmanlı Devleti'nin ilgisinin Kafkasya ve Orta Asya üzerinde iyice yoğunlaşmasına ve siyasette de "Turancı" politikalar takip etmelerine neden olmuştur.

Çeçenistan

İlk Çeçen-Rus Savaşı (1994-1996)

Sovyetlerin yıkılmasından sonra Çeçen savaşları (1994-1996 ve 1999) Kafkasya'daki en feci, yıkıcı ve acımasız çatışmalara sahne oldu. Ruslar, başlangıçta bir kaç günde düzeni sağlayacaklarını düşünmüştü ama savaşlar 100 binden fazla kişinin ölümüne ve başkent Grozny'nin tamamen imha olmasına yol açtı. Durum bugün de tamamen sakinleşmemiştir, çatışmaların doğası değişmiştir ama ayaklanma potansiyeli yeniden başlamak doğru nesili beklemektedir. Savaş medyada gösterildiği gibi sadece Ruslar ve isyancılar arasında değildir, oldukça karmaşıktır. Durumu anlamak için öncelikle 1944 yılına geri gitmek gerekiyor. Çeçenler sürgüne gönderilirken yaşanan travma, sosyal yapı (teipler) üzerinde de etkiler yaptı. 1957'de Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ÖSSC) kurulduğunda merkezin seçtiği bir Rus lider tarafından yönetilmeye başlandı. Ancak, 1989'da Doku Zavgayev ilk Çeçen başkan oldu. Moskova, bağımsız gazete ve dergi çıkarılmasına, 1990'da Komünist Parti dışında siyasi partiler kurulmasına müsaade etti. İki önemli parti Zelimhan Yandarbiyev'in

lideri olduğu Vaynah Demokratik Partisi ile Dokhar Dudayev'in liderliğindeki Çeçen Milli Kongresi idi. Tümgeneral Dudayev, Sovyetler Birliği'nde üst düzey konuma ulaşmış bir kaç Çeçen'den biriydi. Önemsiz bir teip'ten (Yalkhoro) geldiği için Kongre, onun diğer teipleri domine etmesinden korkmamıştı. Ancak, Kasım 1990'da başkan seçilmesinden bir kaç gün sonra Çeçenistan'ın bağımsızlığını istedi. Büyük halk desteği alan Dudayev, İnguş halkını siyasi gelişmelerin dışında tutarken, Kuzey Kafkasya ulusları ile yakınlaştı ve onlara 1920-1924 yılları arasında var olan Dağlık Cumhuriyeti tekrar kurmayı önerdi.

19 Ağustos 1991'de Moskova'da Gorbaçov'a karşı yapılan darbeye Dudayev, darbecileri suçlayınca Yeltsin'in desteğini kazanmıştı. 6 Eylül 1991'de Çeçen-İnguş ÖSSC dağıldı ve 27 Ekim 1991'de Dudayev geçici konseyin başkanı seçildi. Altı gün sonra Çeçen Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etti. Bu durum Moskova kadar, Kongre'de temsil edilmeyen İnguşların da tepkisini çekti. İnguş-Çeçen problemi, 4 Haziran 1992'de kurulan İnguş Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu'nun parçası olarak kalması ile çözüldü. Ama Yeltsin, Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanımadı. Olağan üstü durum ilan etti ve asker göndererek Dudayev'in tutuklanmasını istedi. Ancak Dudayev'in oluşturduğu birlikler havaalanını işgal etti, Rus İçişleri Bakanlığı birliklerini çıkarttı. Duma ise olağanüstü hal kararını erteledi. Bunun üzerine Rus birlikleri Çeçenistan'dan çıkarıldı ve Çeçenistan'a karşı ekonomik abluka uygulanmaya başlandı. Sonraki aylarda Dudayev, Çeçen devletini geliştirirken ekonomik sıkıntılar yaşamaya başladı. 1992'de Gürcistan, Çeçenistan sınırını kapattı. Çeçenistan'ın kendi içinde Rusya'nın desteklediği muhalefet ile de çatışma başladı. Eylül 1994'de Ruslar muhalefete güçlü askeri destek verdiler.

11 Eylül 1994 sabahı Çeçenistan'da batı, kuzey ve doğudan Rus işgali başladı. Rusların amacı, başkent Grozny'i ele geçirmek ve güneyden çekilecek isyancı kuvvetlerin dağlara çekilmesini sağlayarak orada elimine etmektir. Çeçenlerin beklenmeyen direnişi karşısında Grozny'ye ulaşmak iki saat yerine iki hafta sürdü. Ruslar, piyade koruması olmadan tank kullanıyordu ve küçük Çeçen grupları onları kolayca avlıyordu. Bunun üzerine Ruslar, ağır topçu ve savaş uçakları ile aylarca bombalayarak pek çok asker ve sivil kaybına neden oldular. 30 Temmuz 1995'deki askeri anlaşma sonrası Çeçen direnişçiler dağlık bölgelere gitme imkânı buldular ve böylece tüm Çeçenistan'a yayıldılar. Mart 1996'da yeni bir saldırı başlattılar ancak Yeltsin, Nisan ayında birlikleri çekerek, barış görüşmelerini başlattı. Barış görüşmeleri yapılırken, savaş da devam ediyordu. Dudayev, 16 Nisan 1996'da bir helikopter saldırısı ile öldürüldü. Onun yerini Vaynah Partisi lideri Yandarbiyev aldı ve direniş hükümetinin lideri oldu. 6 Ağustos 1996'da İslamcı İsmail Basayev, 1500 savaşçı ile bir hafta içinde Grozny'i geri aldı. Yeltsin, General Lebed'i özel elçisi yaparak Çeçenistan'a gönderdi ve barış görüşmeleri tekrar başladı. Çeçen tarafının temsilcisi Aslan Meşhadov oldu. Rusların kurduğu Çeçen hükümetinin lideri Zavgayev bu görüşmelere alınmadı. 23 Ağustos 1996'da ateşkes yürürlüğe girdi ve Kasavyurt Anlaşması ile Çeçenistan'a de facto (fiili) özerklik verildi. Aralık 1996'da Rus birlikleri Çeçenistan'dan çekildi ve Şubat 1997'de Aslan Meşhadov, Cumhuriyetin ilk başkanı oldu.

İkinci Çeçen-Rus Savaşı (1999)

Ağustos-Eylül 1999'da bir kaç yüz silahlı adam Çeçenistan'dan Dağıstan'a geçerek bağımsız Dağıstan'ı kurmak için silahlı direniş başlattı. Saldırı Moskova ve Rostov Oblastı içinde de olunca Ruslar, Dağıstan ve Çeçenistan arasında bir güvenlik bölgesi kurdular. 23 Eylül 1999'da başlayan hava saldırıları ile birlikte İkinci Çeçen Savaşı başlamış oldu. Başbakan Putin, Maşkadov'un ve parlamentosunun yasal olmadığını ilan etti. Bir kaç hafta içinde Rus birlikleri Çeçenistan'ın yarısını işgal etti ve Grozny'i ablukaya alındı. Aralık 1999'dan itibaren tüm halkı hedef alan bombardıman neticesi Grozny'deki 300 bin nüfustan geriye bölgede 15-50 bin kişi kaldı. Bir kaç hafta sonra Rus birlikleri şehri bölüm bölüm ele geçirmeye başladı. Şubat

2000'de Rus birlikleri başkent Grozny'i ele geçirdi ve şehrin büyük çoğunluğu tahrip oldu. Direnişçiler dağlara çekilerek gerilla harekâtına başladı. Mayıs 2000'de ise Putin, Çeçenistan'ın Moskova'dan doğrudan yönetileceğini açıkladı. Haziran 2000'de Çeçenistan yönetiminin başına Rusya'ya sadık Ahmet Kadirov atandı. Rus birlikleri dağlarda çok zayıt verince, Putin Bahar 2002'de savaşın bittiğini ilan etti. Ruslar, Çeçenistan'ın çoğunu işgal edememişti, işgal ettikleri yerlerde de gerçek bir kontrol sağlayamamışlardı.

Mart 2003'de yapılan referandum ile yeni anayasa kabul edildi ve Çeçenistan, Rusya'nın parçası oldu. Ekim 2003'de Ahmet Kadirov başkan seçildi. Ancak, Mayıs 2004'de Grozny'de gerçekleşen bir bombalama sonucu öldürüldü. Mart 2006'da Ahmet Kadirov'un oğlu Ramazan Kadirov yeni başbakan seçildi. Çeçenistan'ın yeniden inşasına milyonlarca dolar harcandı ama çok gelişme olmadı. Çeçenistan'ın başına getirilen Ramazan Kadirov, demir bir diktatörlük kurdu. Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri içinde Çeçenistan'ın güvenlik güçleri farklı bir konumdadır. Büyük ölçüde yerli vatandaşlardan (genellikle eski savaşçılar) Sever, Yug ve Terek Taburları terörle mücadelede doğrudan Çeçen başkanına bağlıdır. Dağıstan'da şiddet Çeçenistan'dan daha fazla olmasına rağmen, siyasi rejim daha açıktır ve yaşayanlar daha özgürdür. Çeçenistan'dan farklı olarak Dağıstan'da siyasi bir muhalefet, çok az da olsa basın özgürlüğü vardır. Yerel ve federal FSB üyeleri, İçişleri Bakanlığı ajanları ile birlikte hemen her gün bölgenin farklı yerlerinde terörle mücadele operasyonları düzenlerler.

2000'li Yıllarda Çeçenistan

İlk Çeçen Savaşı 1994-1996 yılları arasında oldu ve Kasavyurt Anlaşması ile sonlandı. Anlaşmaya göre Rusya, İçkerya Çeçen Cumhuriyeti'ni tanıyordu ama statüsü konusundaki görüşmeler 2001 yılına bırakılmıştı (Souleimanov, 2007, ss. 119.120). Bu da cumhuriyetin esas olarak hala Rusya Federasyonu'nun parçası olduğu anlamına geliyordu. Savaşın Çeçen komutanı eski Sovyet hava generali Dokhar Dudayev, 1996 yılında Rus istihbaratı tarafından telefon sinyallerinden yeri tespit edilerek, füze ile öldürüldü. Bu saldırı muhalif Çeçen liderlerine suikast sürecini başlattı. Dudayev'in yerini alan Aslan Meşhadov, 2005 yılında öldürülene kadar direnişe liderlik etti. Savaş, milliyetçi ve ayrılıkçı bir karakterde idi. İslam, direnişte önemli bir ideolojik rol oynasa da, İslamcı cihat henüz onları birleştirmiyordu. Çeçen İslam kimliği ılımlı Sufizm üzerine kurulu idi ve daha radikal İslam'a karşıydılar (Souleimanov, 2007, s. 141). Bu durum ilk savaştan sonra içlerinde çatışma yarattı. Selefî ideologlar direniş içinde gittikçe yerli Sufilerin yerini alıyorlardı. Anlaşma ile doğan barış kısa sürdü. Organize suçlar, işsizlik ve kaos radikal İslam için fırsat yarattı. İlk savaş sonrası Çeçenistan'a göç eden birkaç radikal İslamcı kendi gruplarını kurup, savaş ağası oldular. Onların içinde en öne çıkan Suudi doğumlu İbn el- Hattab ile Çeçen Şamil Basayev oldu (Henkin, 2006, s. 196). Bu iki lider radikal İslam'ı Çeçen çatışmasının ideolojik çerçevesine yerleştirdi ve gençleri etkilemeye başladı. Şamil Basayev, Çeçenistan'da elde ettiği güç ile çatışmayı Dağıstan'a yaydı. Ruslar ağır kayıplar verdiler, çatışmalar birkaç hafta sürdü. Diğer tarafta Moskova'da apartmanlar bombalamaları da önemli sayıda kayıp verdirdi. Ruslar, Çeçen direnişine sivil halkı dikkate almadan önemli bir ateş gücü ile cevap verdiler. Çeçen direnişi lideri Aslan Maskhadov, gücünü artırmak, Şamil Basayev ve İbn el- Hattab'ı kontrol altına almak için İslamcı savaşçılara karşı gelmek yerine onları Çeçen kimliği ile birleştirmek istedi. Ancak, bu birleşme milliyetçi/ayrılıkçı çatışmada önemli bir kayma meydana getirdi ve cihat direnişin ideolojisi oldu (Henkin, 2006, s. 139).

1990'lar ve 2000'lerin ilk yarısında Kuzey Kafkasya'daki çatışmalar büyük ölçüde Çeçenistan ile sınırlı kalmıştı. Sonrasında saldırılar komşu cumhuriyetlere özellikle Dağıstan ve İnguşetya'ya, daha az ölçüde Kabardey-Balkarya bölgesine kaydı. Çeçenistan savaşının resmen bitişi sonrası, çatışmalar Kuzey Kafkasya'nın büyük bölümüne yayıldı. Direnişçiler,

konvansiyonel savaştan terör taktiklerine geçtiler. En önemli olaylar olarak Moskova'da bir tiyatrodaki ve Beslan'da ki bir okulda rehin alma dikkati çekti. Ekim 2002'de Çeçen savaşçıları Moskova'da bir tiyatrodaki 800 kişiyi rehin aldı. Savaşçıların çoğu ve 120 kadar rehine Ruslar tarafından uyuşturucu gaz ile öldürüldü. Eylül 2004'de meydana gelen Kuzey Osetya'daki Beslan'da bir okuldaki rehin alma olayı sonucu çoğu çocuk yüzlerce kişi öldü ya da yaralandı. Mart 2005'de Çeçen lider Aslan Mashadov, Rus kuvvetleri ile savaşırken öldü. Ekim 2005'de Şamil Basayev, Kabardino-Balkarya'nın başkenti Nalçık'taki büyük taarruzu yönetti. Haziran 2006'da Çeçen lider Abdülhalim Seydullayev öldürülünce yerini Doku Umarov aldı. Temmuz 2006'da ise İnguşetya'daki çatışmalarda Şamil Basayev öldürüldü. Nisan 2009'da Rusya, direnişe karşı savaşın bittiğini ve normalleşme sürecinin başladığını ilan etti. Temmuz 2009'da hükümetin illegal faaliyetlerini inceleyen gazeteci Natalya Estemirova, tutuklandı ve öldürüldü. Nisan 2010'da Doku Umarov, Mart ayında Moskova metrosuna yapılan intihar saldırısının sorumluluğunu üstlendi. Ocak 2011'de Moskova'daki Domodedovo havalanına saldırı yapıldı. Mart 2014'te Umarov öldürülünce yerini Kafkas Emirliği lideri olarak Aliaskab Kebekov getirildi ancak o da Nisan 2015'de öldürüldü.

Dağıstan

Dağıstan'da yaklaşık 3 milyon nüfus dâhilinde 40'dan fazla etnik grup bulunmaktadır. Çeçenistan'da ise yarım milyon kadar insan yaşamaktadır ve neredeyse tek etnik grup vardır. Moskova tarafından çok yüksek miktarda para ile desteklenen Kuzey Kafkasya özerk cumhuriyetleri, merkezi yönetimce seçilen liderler tarafından, kısmen de Putin tarafından yönetilmektedir. Bu liderler demokratik evresel oy verme hakkına göre seçimle değil, doğrudan Rus devlet başkanı tarafından seçilir. Bu kişiler genellikle ordu ve içişleri bakanlığı içinden bulunur. Hâlihazırdaki İnguşetya (Yunus-bek Yevkurov), Kabardey-Balkarya (Yuri Kokov) ve Çeçenistan (Ramazan Kadirov) liderlerinin durumu da bu şekildedir (Pape ve Feldman, 2012, s. 58). 2014 rakamlarına göre, Kuzey Kafkasya'da en yüksek şiddet olayları Dağıstan ve Çeçenistan'da meydana geldi. Dağıstan'daki çatışmalarda 208 kişi ölümlen ve 85 kişi yaralandı, Çeçenistan'da ise 52 kişi öldü ve 65 kişi yaralandı.

Dağıstan, Kuzey Kafkasya'nın en büyük cumhuriyeti ve tüm Rusya Federasyonu'nun en çok şiddet yaşanan ve idari yönetimi en yozlaşmış bölgesidir. FSB'ye göre; 2012'de tüm Rusya'da yaşanan 144 terör olayının 120'si Dağıstan'da yaşandı (Lawrence, 2014). Etnik ve dil farklılıkları cumhuriyeti çok karışık bir hale getirirken, en radikal İslamcı gruplar dağlık yapısı nedeni ile burada yaşamaktadır. Bu yüzden Ruslar, Çeçenistan'dan ziyade Dağıstan'da zorlanmaktadır. Bu dağlık arazi tarihte sadece Rusları değil Persleri de çok yormuştur. Nadir Şah, 1744'de Dağıstan dağlarında en şiddetli çatışmaları yaşamıştı. Bir Pers atasözü şöyledir: "Allah ne zaman bir Şaha ceza verecek olsa onun aklına Dağıstan'ı işgal etmeyi sokar."

Dağıstan'da Sufi Müslümanlar ve Selefiler arasındaki ilk çatışmalar 1994 ve 1995'de meydana geldi. Kuzey Kafkasya'nın en büyük cumhuriyeti olan Dağıstan'daki şiddet olayları 1998'de Müftü Seyyid Muhammed Hacı Abubakarov'un öldürülmesi ile başladı. 1998'de İslamcı radikaller Makaşkala'da bir darbe girişiminde bulundu ve üç yerleşim merkezini içine alan Özel İslami Bölge ilan etti. 1999'da Şamil Basayev ve İbn el Hattab gibi Çeçen direnişçilerin Rus sistemin en zayıf halkası olan Dağıstan'daki hedeflere baskınlar yapması tesadüf değildi. 1990'ların sonu ve 2000'lerin başından beri Çeçen ayrılıkçı ve radikal İslamcılar arasında Batı ve Yahudi düşmanlığı güçlendi. 2007'de Çeçen İçkerya Cumhuriyeti başkanı olduğunu iddia eden Doku Umarov, Kafkas Emirliği'nin kurulduğunu ilan etti ve sadece Rusya değil İsrail Avrupa ve ABD'nin de düşmanları olduğunu söyledi.

Dağıstan, Rusya'ya karşı en şiddetli ayaklanmaların yaşandığı Çeçenistan üzerinde de etkisi vardı. Dağıstan'daki Müslüman ayaklanmacı örgüt Şari'ah Jamaat, Dağıstan'ı dört sektöre bölmüştü.¹ Ancak, Dağıstan'da devlet karşıtı eylemler günlük esasa dayalı idi. Radikal İslamcılar sadece Moskova'nın adamlarına değil, kendilerine göre ılımlı bulduklarına da saldırdılar. Örneğin 1 Temmuz 2012'de Dağıstan'ın en çok itibar gören Sufi Şeyhi, Said Efendi'yi öldürdüler. Dağıstanlı cihatçılar artan şekilde diğer cumhuriyetlerdeki rejim muhaliflerine yardım etmeye başladılar. Müslüman olmasına rağmen şeriat uygulamadıkları için pek çok hukuk adamını öldürdüler. Kremlin ise kendisine sadık olan Dağıstan Cumhuriyeti başkanı Ramazan Abdulatipov'a destek olmaya devam etti. Cihatçılara yardım ettiği düşünülenler ile ilgili bir seri yargısız infazlar yapıldı ama bu Dağıstan'daki harekete çok az etki etti. Güney Dağıstan'daki Derbent bölgesi Rusya'ya karşı kutsal savaşın merkezi oldu. 2013 yılında Soçi Olimpiyatlarının arifesinde Soçi'ye en yakın büyük şehir olan Volgograd terör saldırılarının yoğunlaştığı bir bölge oldu. Üç ay içinde çoğu ulaştırma sistemi üzerinde üç intihar bombacısı saldırısı yaşandı. Bu saldırıları Doku Umarov'un amaçlarından biri idi (Guillory, 2014).

Kafkas Emirliği (Imarat Kavkaz)

Kafkas Emirliği veya İmarat Kavkaz, milliyetçi İçkerya Çeçen Cumhuriyeti'nin ardılı kabul edilen, 31 Ekim 2007 tarihinde eski Çeçenistan lideri Dokka Umarov tarafından ilan edilen devlettir. Devlete bağlı askeri birlik Kafkasya Cephesi'dir. Abdül Halim Sadullayev'in öldürülmesinden sonra yerini alan Doku Umarov, İçkerya Çeçen Cumhuriyeti başkanı oldu. Ekim 2007'de Kafkas Emirliği'ni ilan ederek hem direniş ideolojisini hem de çatışma alanını değiştirdi. Daha önce Sufizme dayanan geleneksel İslam ile milliyetçiliği birleştiren Çeçen direnişçiler artık Vahabizm, Selefizm ve Hizb ut Tahrir'in izinde radikal bir görünüme girdi. Vilayeti Kafkas'ın amacı IŞİD şebekesine ve ikmal kanallarını kullanarak bölgeye Şeriat yönetimini getirmektir. Artık direniş Kafkasya'nın tüm bölgelerine yayılacak, temel ideoloji milliyetçilikten İslamcı cihada kayacak ve konvansiyonel direniş yerine terörizme dayalı daha parçalı ayaklanma yürütülecekti (Hahn, 2012). Emirlik, direnişi Çeçenistan'dan Karaçay-Çerkezya'ya tüm Kafkasya'ya yaydı. Ancak, direnişin doğasını Çeçen milliyetçiliğinden bölgesel cihada çevirdi ve geleneksel milliyetçi desteği göz ardı etti. Direnişin bölgeselleşmesi ve radikalleşmesi Ruslara ve bölgesel yöneticilere hem çatışmaları küresel cihat ile mücadele çerçevesine sokmalarına hem de laik ve milliyetçi savaşçıların çoğunu kendi saflarına çekme imkânı sağladı (Brown, 2014, s. 1).

Köken olarak Kafkas Emirliği Kuzey Kafkasya'daki diğer direniş örgütlerinin şemsiyesidir. Bunlar arasında Yarmuk Cemaat (Kabardey-Balkarya), Şeriat Cemaat (Dağıstan), İnguş Cemaat ve intihar saldırıları ile tanınan Riyadus-Salikhin Fedai Tugayı da bulunmaktadır (Fuller, 2014) . Kafkasya Emirliği beş vilayete bölündü (Hahn, 2012, s. 9):

- Nokçiço (Çeçenistan)
- Dağıstan
- Galgaiçe (İnguşetya ve KuzeyOsetya)
- Kabardino, Balkarya ve Karaçay birleşik vilayeti (Kabardino-Balkarya ve Karaçay-Çerkezya)
- Nogay stepleri (Krasnador ve StavropolKrayıları).

Her vilayeti bir Amir yönetecek, şeriat mahkemesini yöneten Kadı, ideolojik başkan olacaktı. Amirler, Umarov'a bağlı olacak ve Umarov'un altındaki Meclis Şurası'nda Amirler, Yüksek Şura'da ise Kadılar yer alacaktı. Ancak, radikal İslam'ın bölgeye yayılmasında yaşanan direnç yanında çatışmaların diğer bölgelere yayılması konusunda Emirlik içinde anlaşmazlık çıktı

(Swift, 2010). Rusya destekli Ramazan Kadirov, gittikçe etkili bir ayaklanma karşıtı harekâta başladı. 2010 yılı içinde Kafkas Emirliği içinde liderlik krizi başladı. Kafkasya'daki direnişin ana problemlerinden biri yurt dışından gelen paranın kesilmesi oldu. Kuzey Kafkasya, küresel cihat için bir çevre bölge oldu ve kendi kaynağını yaratmak zorunda kaldı (Williams, 2008, s. 164).

Rusya içinde bazı büyük bombalama eylemleri yapıldı; 2009'da Nevskii tren bombalaması (21 ölü, 74 yaralı), 2010'da Moskova metrosu (40 ölü, 101 yaralı) ve 2011'de Domodedovo havaalanı (37 ölü, 180 yaralı). İnguşetya ve Dağıstan'da 2010-2011 yıllarında intihar bombalamaları yoğun olarak yaşandı. Emirliğin üst düzey liderlerinin öldürülmesi nedeni ile 2011-2012'de daha az aktif kaldılar. Yerel desteğin azalması ve artan hükümet baskısı da etkili oluyordu. ABD, Kafkas Emirliği'ni 2011 yılında terörist örgütler listesine aldı. 2010-2011'de zirve yapan saldırılar, 2012'den sonra %70-80 azaldı. Pek çok yorumcu bu azalmayı Soçi Olimpiyatları nedeni ile artan Rus terörle mücadelesine ve örgütün sahadaki üst rütbeli liderlerinin öldürülmesine bağladı (ICG, 2016).

Eylül 2013'de öldürülen Doku Umarov'dan sonra iki halefi de öldürüldü. Umarov'dan sonra örgüt düşüş safhasına geçti. 2015'in sonunda Kafkas Emirliği iki nedenle en zayıf konumunda idi. Öncelikle Suriye'deki savaş ve özellikle IŞİD'in ortaya çıkışı bölgeye de etki etmişti. İkinci olarak örgütün lider kadrosunda önemli kayıplar yaşanmıştı. Direnişçilerin altyapısının büyük hasar görmesi ve savaşçıların diğer çatışma bölgelerine göç etmesi de bu düşüşte etkili oldu.

Kasım 2014'ten itibaren Kafkasya Emirliği orta düzey komutanları, IŞİD'in hilafeti ilan etmesinden sonra IŞİD lideri Ebu Bekr El Bağdadi'ye sadakatlerini açıklamaya başladılar. Ancak, bu emirlik içinde bir kriz yarattı, Kafkas Emirliği'ne sadık olanlar bu kişileri en kıdemli olan Rustam Asildarov'a ihanet etmekle suçladılar. Nokhchicho (Çeçenistan) vilayeti lideri Aslan Byutukayev Haziran 2015'de Dağıstan, Çeçenya, İnguşetya ve Kabardey'deki militanlar adına El Bağdadi'ye bağlılık sözü verdi. 23 Haziran 2015'te IŞİD sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnani bu bağlılığı kabul etti ve Kuzey Kafkasya bölgesinde faaliyet gösteren yeni bir şubesi olan Kafkasya Eyaleti oluşturulduğunu ilan etti. Kafkasya Emirliği bağımsız olarak faaliyet göstermeye devam etti, ancak Nisan 2015'te Kebekov ve halefi Magomed Süleymanov'un birkaç ay sonra öldürülmesi de dâhil olmak üzere, büyük çaplı kayıplar yaşadı. 2015 yılının sonlarına doğru, Rusya'nın Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinde faaliyet gösteren militanlar, büyük oranda IŞİD'in Kafkasya Bölgesinde birleşti. Örgüt 2010-2011'de 500'den fazla Rus güvenlik görevlisini öldürmüşken, bu rakam 2015-2016'da sadece 51'e düştü. Emirliğin genç savaşçılarının kitlesel olarak Ortadoğu'ya gitmesi ile örgüt oldukça zayıfladı. Selefilere Kuzey Kafkasya'yı terk etmesinde Rusya'nın geleneksel olmayan İslam'a baskısı kadar bu ülkeye uygulanan yaptırımların yarattığı ekonomik krizin neden olduğu yerel desteğin azalması da etkili oldu. Kuzey Kafkasya'da Emirliğin muharip ve destekçi havuzunun sınırlı olduğu ortaya çıktı.

Haziran 2015'de IŞİD sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnani, IŞİD'in Kafkasya vilayeti olarak Vilayet-i Kavkaz'ın kurulduğunu ilan etti. Dağıstan, Çeçenistan, İnguşya ve diğer Kuzey Kafkasya vilayetlerinden bir yönetim kurmuşlardı. Ağustos 2016'da Rus hükümeti saldırı hazırlığındaki 4 militanı St. Petersburg'da öldürdüler. Müteakiben örgüt, Moskova yakınlarında bir polis karakoluna saldırdı. Aralık 2016'da FSB, yedi örgüt elemanını yakaladı. Artık Kuzey Kafkasya'da büyük ölçekli bir gerilla savaşı yok. Örgüt, eleman bulmak, yerel destek kazanmak ve iş adamlarından para gasp etmek peşindedir (Ratelle, 2017). Grubun artık Kuzey Kafkasya bölgesinde görünür bir varlığı yoktur çünkü üyelerinin çoğu yerel IŞİD bağlısı olan Kavkaz Vilayeti'ne gitti.

SURİYE VE IRAK'TA KAFKAS SAVAŞÇILAR

Kafkasya'dan Suriye'ye Cihatçı Akını

İlk Kuzey Kafkasyalı cihatçılar Suriye'ye 2012'de geldi. 2012-2013'den sonra Rusya'ya yönelik terörist saldırılarda %30 azalma oldu. Suriye'nin terörist faaliyetler için daha verimli olarak görülmesi ile Kuzey Kafkasya'dan bu ülkeye bir terörist trafiği yaşandı. Rusya, terör problemini çözmemiş, onu ülke dışına itmişti (Korb ve Priya, 2016). Çoğunlukla Dağıstan ve Çeçenistan, daha az sayıda Karaçay-Çerkez ve Kabardey-Balkarya'dan geldiler. Suriye'deki ilk Kafkasyalı aktif grup olan Çeçen liderliğindeki Jaysh el Muhajireen Wal Ansar (JMA), Ömer Şişhani tarafından Aralık 2013'te kuruldu. Kafkasyalı cihatçılar, önce El Kaide'nin Suriye'deki kolu olan El Nusra'ya yakın JMA'ya katıldılar. Zamanla örgüt dört parçaya ayrıldı. IŞİD'a katılan parçaya Ömer Şişhani komuta ediyordu. El Nusra'ya entegre olan diğer bir parça Suudi Mutassim Billah el-Madani tarafından yönetiliyordu. Üçüncü parça olan Suriye'deki Kafkas Emirliği ise El Nusra'ya yakındı ve Salauddin el-Şişhani komutasında idi. Junud al-Sham'a katılanlar ise Müslim el-Şişhani'ye bağlı idi. Suriye'de savaşanlara Emirlik verilmesine taraftarları tarafından olumlu bir şekilde bakılıyordu. Salauddin Şişhani, Suriye'de Kafkas Emirliği'nin resmi başka bir şubesini kurdu. Kafkasya Emirliği ise Dokku Umarov'a yaptıkları bağlılık yeminini sürdürdü. Yeni lider olarak atanmasından sonra Aliaskab Kebekov, Suriye'deki Kuzey Kafkasyalılara diğer gruplarla uyum sağlamaktan ziyade bağımsız kalmalarını tavsiye etti.

Kuzey Kafkasya'daki genç Müslümanlar için IŞİD, yaşadıkları yerlerdeki hırsızlık, otoriterlik ve ekonomik durgunluktan kaçış yeri oldu. Sovyetler Birliği döneminde askerliğin mecburi olması ve Kafkasya'daki çatışmalarda tecrübe kazanan bu kişiler IŞİD'in lider kadrolarına geçtiler. Çeçenistan ve Dağıstan'dan pek çok Selefi cihatçı IŞİD adına savaşmak için Suriye'ye geldi (Rabil, 2017). 3.5000 Rus ve 2-4 bin Orta Asyalı, terör örgütlerine katılmak için Ortadoğu'ya gitti (Korb ve Priya, 2016). Rusya'ya göre Suriye'de rejim muhalifleri arasında savaşan İslamcı Çeçenler, 2013'de bu ülkeye gelmeye başladılar. 2015'in sonunda sayıları 3 bin, bazılarının göre ise 5 bine ulaşmıştı (Euronews, 2017). Kuzey Kafkasyalı gençlerin çoğu Suriye'ye Türkiye üzerinden gitti. Rus gizli servisi topluca gitmelerine yardım etti, seyahatleri için pasaport verdi.

Rus gazetesi *Novaya Gazetta*'ya açıklama yapan bir Dağıstan resmi görevlisi şöyle demektedir; "Köyümüze gelen bir görüşmeci, FSB temsilcisi ile birlikte birkaç yer altı liderini getirdi ve onları cihat için yurt dışına gönderdi. Böylece buradaki savaş zayıfladı ve biz kurtulduk. Onlar savaşmak istiyordu, bırakalım savaşınlar ama burada değil" (Ter, 2015).

The Economist dergisine konuşan, Çeçenistan ve Dağıstan İslam Konseyi eski üyesi Abas Mahmudov ise Suriye'de cihat için ölen oğlu için şöyle demektedir; "Suç kayıtları olmasına rağmen seyahat etmek için Rus pasaportu aldı. Hatta ben oğlumun niyeti hakkında yetkilerle haber vermiştim."

Benzer şekilde bölgede tanınmış bazı İslami din adamları Suriye'ye giderek, takipçilerini Ortadoğu'daki savaşa katılmaya davet ettiler. Onlardan biri olan Nadir Ebu Halid, Dağıstan'da evinde gözetim altında iken aniden Ortadoğu'da IŞİD'a sadık biri olarak sahneye çıktı.

Çeçenler, Suriye'ye savaşmak için Türkiye üzerinden gitmişlerdi. Eylül 2015'den itibaren Rus hava kuvvetleri onları bombalayınca liderleri İstanbul'a para ve silah bulmak için geri döndüler. Ve temas ettikleri kişiler onların sonunu getirdi. Rus ajanlarının saldırıları ile öldüler. Son yıllarda İstanbul'dan sonra Kiev de Moskova'nın suikast eylemlerinin yoğunlaştığı bir şehir

oldu. Rus istihbaratının düzenlediği suikastlarının uzun bir geçmişi var ve bunları “Rusya’nın örtülü operasyonlarının dönüşümü” başlıklı makalemizde daha önce ele almıştık. Rus istihbaratının “ıslak işler” adını verdiği bu suikastlar, küresel ölçekte aranan düşmanların tek tek öldürülmesini içeriyor. Bu düşmanlar sadece Kafkasyalı Çeçen ya da Dağıstanlı savaşçılar değil, rejim muhaliflerini de kapsıyor (Stewart, 2017).

2015 yılının ortasında JMA liderlik bölünmesine uğradı ve Salauddin ile ona sadık savaşçılar, Kafkasya Emirliği’ne bağlılıklarını yineleyen daha küçük bir grup oluşturdu. Kafkas Emirliği’nin hiyerarşisi IŞİD’in etkisi ile oldukça değişti. Kafkas Emirliği ile IŞİD’in Kafkasya kolu birbirine karşı düşmanca bir şekilde var olmaya devam etmektedirler. İstanbul Atatürk Havalimanı saldırısının arkasındaki Ahmet Çatayev ise 1990’lardaki iki Çeçen-Rus savaşına katılmıştı ve IŞİD’a katılmak için Suriye’ye gitmeden önce zamanını Ukrayna ve Gürcistan’da geçirmişti. İstanbul saldırısı ile birlikte Dağıstanlı, Kırgız ve Özbek bombacılar, IŞİD bölgesi dışında da intihar saldırılarına başladılar.

Suriye ve Irak’taki Kafkas Lejyonu

Suriye’nin kuzeyindeki Arap El Ayn bölgesi 2014 yılında IŞİD kuşatması altında iken, IŞİD adına savaşanların başında Ömer Şişhane’nin (gerçek adı Tarkan Tayumurazoviç Batıraşvili) olduğu Çeçen güçleri bulunmakta idi. Aynı güçler Haziran 2014’te Musul’un alınmasına da katıldılar. Çeçenler, savaş tecrübeleri nedeni ile IŞİD’in şok birlikleri oldu; Rakka’da Suriye ordusunu yendiler, Musul’da Irak ordusunun şehirden kaçmasına neden oldular ve Suriye’nin kuzeyinde YPG/PKK ile savaştılar. Amerikalılar, Rus tecrübesini takip ederek Çeçenleri havadan avlayamacağını anlayınca şehir savaşlarına odaklandılar. Kafkas Emiri Ali Ebu Muhammed, IŞİD-El Kaide ve Jabhat El-Nusra arasında Batılılar karşı ortak bir cephe oluşturulması için aracılık ediyordu (Batchelor, 2014).

Suriye devlet başkanı Beşar Esat’ın isteği üzerine Suriye’ye gelen Rus kuvvetlerinin ilk hava operasyonlarının hedefleri bu savaşçılar oldu. Putin, anavatanından uzakta yeni bir Çeçen savaşı başlatmıştı. Çeçenleri başında olan Ömer Şişhane, 2016’da öldürüldü. Suriye’deki “Kafkasya lejyonu” Rusya’nın genel stratejisine uygun bir tercih ve çok boyutlu anlamlar içeriyordu. Rusya’nın Kuzey Kafkasya’dan Çeçen birlikleri ve İnguş komandoları getirmesi oldu. O zamana kadar Rus düzenli kuvvetleri ülke içinde daha çok hava taarruzlarını yönlendirme ve destek verme işlerinde kullanılıyordu. Hama’da topçu ve özel kuvvetleri ile Lazkiye’de askeri danışmanlar Suriye rejimine destek oluyordu. Çeçen ve İnguş Tugaylarının gelmesi Kremlin’in güç kullanımında stratejik bir kayma oldu. Eylül 2015’de aniden Suriye’ye giren Rusya, Aralık 2016’da Halep’in geri alınmasından sonra önemli bir dönemeç başlamıştı. Çıkış stratejisi gereği Suriye’deki Rus kuvvetlerinin azaltılması gerekiyordu. Rus askeri polisi büyük ölçüde Kuzey Kafkasya’daki Çeçen, İnguş ve diğerlerinden oluşturuldu (Saunders, 2017). Halep ve Şam’ın Sünni bölgelerinde düzeni sağlıyorlardı.

Putin, bol para akıttığı Kadırov’a bağlı Çeçen Taburlarını dış politikada da farklı amaçlar için kullanmaya başladı. Suriye’deki savaş için Müslüman Çeçenlerin kullanılması stratejisi akla geldi. Ruslar, terörle mücadele ettiklerini ve Müslümanlarla sorunlarının olmadıklarını söylediler. Putin, Kafkasya’daki Müslümanları böylesine bir sürece sokarak Suriye’nin Rusya Federasyonu’na olası yansımalarını önlemek istedi. Rusya, Çeçenleri topyekün şeytanileştirmek yerine El Kaide ve IŞİD’e katılan Çeçenlere yanıt olarak müttefik Çeçenleri ‘barışı koruyan güç’ sıfatıyla sahaya sürdü (Taştekin, 2017). Daha sonra buna Halep ve Humus’ta ‘inşa eden güç’ etiketini ekledi. Çeçenlerin, Halep’in yeniden inşasında rol aldığı haberleri çıktı. Kadırov Vakfı, Halep’te 900 yıllık Emeviye Camii’nin restorasyonuna el attı. Putin’in Suriyelilerin arasına gönderdiği askerler Emeviye Camii’nde saf tutup namaz kılıyor.

Kafkas Emirliği'ne bağlı Kabardey-Balkarya ve Karaçay vilayetinden savaşçıların İdlib bölgesindeki Fua ve Kafraya köyleri yakınlarında Suriye rejimine karşı savaştıkları haberleri 2017'de basına yansıdı (Weiss, 2017). Özetle Rusya ve Suriye'deki ana gruplar yok oldu; 2017 yılından itibaren Suriye'de sadece iki küçük grup aktif durumdadır. Moskova'nın Kafkasyalı savaşçılarının Suriye'deki görevlerinin ilk safhası Mart 2017'de bitti ve dönüşlerinde Kadirov kendilerine ödülleri verdi. 19 Nisan 2017'de ise Kadirov yeni bir grubun Suriye'ye gönderileceğini açıkladı. İnguş Taburu ise Şam'daki muharip görevine devam ediyordu. Şimdiye kadar Çeçen ve İnguşların Suriye'deki görevleri sektörel kaldı ve gelecekte genişlemesi de beklenmiyor. Bu birlikler Moskova'nın bölgede etkisini artıracığı daha büyük stratejisinin bir parçası olmaya devam edecekler.

RUSYA'NIN KUZEY KAFKASYA STRATEJİLERİ

1990'lı yıllarda Kuzey Kafkasya

Rusya ilk askeri harekâtını 1994'de Çeçenistan'a yapmıştı. Moskova, bu operasyonda hem iç meşruiyet sorunu yaşadı hem de dış politikasına etkileri oldu. Arap dünyasının Rusya'nın Kuzey Kafkasya politikasına bugüne kadar ortak bir tepki çıkmadı. Arap ülkelerinden Kuzey Kafkasya'ya Rus ordusu ile savaşmak için binlerce gönüllü gitmiş olmasına rağmen, bölge ikinci Afganistan olmadı (Markedonov, 2012a). Çoğu Arap paralı asker, Çeçenistan ve Dağıstan dağlarına sadece savaşmak için gelmişti. Ruslar, doğu ve batı bölgeleri arasındaki bağlantıyı keserek Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin askeri güçlerini birleştirmelerini engelleyebilmiştir. Ruslar, Dağıstanlaşmayı nasıl önleyeceklerini düşünmeye başladılar. Sadece asker ve polis ile çözüm bulunmayacağı düşünülerek sosyal ve ideolojik konular için çalışma yapıldı. Herhangi bir mezhebi öne çıkarmak yerine Rusya yanlısı, etnik politik kimliğin üstüne hitap eden eğitim ve kültür programları uygulandı (Markedonov, 2012b).

Putin, 1999 yılında başkan olduğunda, Çeçen sorununu çözmeye ve bölgeye düzen getirmeye söz vermiş ve terörle mücadele harekâtını başlatacağını ilan etmişti. Böylece İkinci Çeçen Savaşı başladı. Yeni başkanın prestiji ve popülerliği bu savaştaki başarısına bağlı idi. Zaferin anahtarı havuç ve sopa yöntemi ile birkaç etkili kabilenin Moskova tarafında çekilmesi oldu. İkinci Çeçen Savaşı'ndan sonra Rusya'da genel siyasi tansiyon düşmüştü ama bölge ile ilgili ciddi sorunların hiçbiri çözülmemişti. Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri doğrudan Rusya'nın etkisi altında idi. Çeçenistan ve İnguşetya'nın bütçesi büyük ölçüde federal bütçeye bağlı idi. Büyük oranda işsizlik nedeni ile genç nesil bölge dışına gitmiş, bu da oralarda etnik gerilim yaratıyordu. Dahası artık bölge aşırı İslamcılarının yatağı haline geliyordu. Çeçen savaşları Rus ordusunda 1.5 milyon savaş gazisi ve askerler arasında Çeçen sendromu² yaratmıştır. Birinci savaşta 5.500 Rus askeri çatışmalarda ölürken, 62 bin asker ordudan kaçtı. İkinci Çeçen Savaşı'nda ise 6 bin Rus askeri öldü. Ancak diğer Rus kaynakları bu rakamların gerçekte iki katı olduğunu iddia etmektedirler (Malashenko, 2011).

Önceki başkan Dokhar Dudayev zamanında müftü olan Ahmet Kadirov, yönetimin başına getirildi ve 2003'de Çeçen Cumhuriyeti başkanı yapıldı. Çeçenistan Savaşı resmen bitse de bölgeye istikrar gelmedi ve pek çok radikal ve aşırı grup Dağıstan, İnguşetya, Kabardino-Balkarya ve Çeçenistan'da faaliyetlerine devam ettiler. Ancak, 1990'lar ile kıyaslandığında bu olayların etkisi toplum ve siyaset üzerindeki etkisini birkaç nedenle kaybetmişti. Öncelikle Rus federal hükümeti önemli bir başarı elde etmişti. Kadirov hükümeti Moskova'ya sadıktı ve aşırı İslamcılara karşı şimdi kendi savaşını yapıyordu. Putin, Çeçen savaşını iç savaş haline getirmiş, Moskova-Çeçen savaşı şimdi Çeçen-Çeçen savaşına dönüşmüştü. Nitekim Ruslar, bu savaşın kendilerinin savaşları olmadığını söylemeye başladılar (Malashenko, 2011).

Rus Kuvvetleri Çeçenistan'da kontrolü 2000 yılında başkent Grozny'nin uzun süreli kuşatılmasından sonra sağladı. Konvansiyonel savaşın özellikle büyük şehirlerin kaybedilmesi Çeçen direnişçileri terör taktiklerine çevirdi ve böylece direnişin karakteri de değişti. 2002 Dubrovka Tiyatro ve 2004'de Beslan okul saldırıları böylece geldi. Ancak, Rusların etkili terörle mücadele taktikleri (önceki savaşçılar ile işbirliği, yüksek değerli hedeflere suikastlar ve saldırgan askeri operasyonlar) direnişi zayıflattı. O dönemden sonra özellikle 2006 yılında Şamil Basayev'in İnguşetya'da öldürülmesi ile birlikte Çeçenistan'da şiddet olayları azaldı. Çeçen savaşçılar Rusya içinde ve Kuzey Kafkasya'nın komşu cumhuriyetleri olan Dağıstan ve İnguşetya'da eylemlerine devam ettiler. Ruslar ise Çeçenleşme ya da diğer adı ile Ramazanlaştırma projesini başlattı. Çeçenistan'da olduğu gibi yerel yönetimler sadık yerel liderlere verildi. 2007'de bu projenin ilk uygulaması Çeçenistan'da Ramazan Kadırov'un cumhuriyet başkanı yapılması idi. 2010-2013 arasında Moskova metrosuna, Domodedovo havalanına ve Volgograd'ta ulaştırma sistemine yapılan saldırılar ise yerel hükümetin, polisin ve güvenlik yapılanmasının genişlemesini getirdi.

Rusların Terörle Mücadele Stratejisi

Ruslar terörle mücadelede büyük ölçüde seçici olmayan taktikler (topçu atışı, hava bombardımanı, kordon ve arama operasyonları vb.), daha az ölçüde seçici taktikler (tutuklamalar, suikastlar, adam kaçırmalar) kullanmaktadır (Toft ve Zhukov, 2013, s. 21). FSB, El-Hattab'ı 2002'de zehirli mektupla, 2006'da, Basayev'i patlayıcı kullanarak öldürdü. 2005'de Aslan Meşhadov, 2006'da ise Abdülhalim Sadullayev ateşli silahla öldürülmüştü. Aslan Meşhadov, 8 Mart 2005'de FSB'ye bağlı Alfa Grubu tarafından Grozny'nin 15 km. kuzeyinde Tolstoy-Yurt köyüne düzenlenen bir operasyonda öldürüldü. Meşhadov, bir evin üstündeki korunakta gizleniyordu. Onu öldüren kişi Ruslar tarafından satın alınan öz yeğeni Hacımuratov idi (Chanturiya, 2017). Meşhadov'un halefi Abdülhalim Sadulayev ise bir yıl sonra silahlı çatışmada öldürüldü.

Rusya'da terörle mücadelenin yasal çerçevesi Şubat 2006'da; FSB Direktörü'ne bağlı ve İçişleri Bakanlığı tarafından desteklenen Ulusal Anti-Terörizm Komitesi'nin kurulması ile oluşturuldu. 2005-2015 arasında Rusların Kuzey Kafkasya'da terörle mücadele politikası temel olarak iki şeye dayanmıştı. Bir yandan Rusya bölgeye sadık yerel yöneticiler atamakta ve onlara en üst düzey askeri destek sağlanmakta diğer yandan onların kendi cumhuriyetini yönetmesi için milyonlarca ruble finans sağlayarak, direnişçiler ve işbirlikçilerinin halktan kopması hedeflenmektedir. Bu strateji, silahlı çatışmaların sayısını azaltmakla birlikte, bölgede tamamen dokunulmazlık içinde olan siyasi elit ve güvenlik güçlerinin yolsuzluklarına neden olmaktadır. Bu etkisiz, yozlaşmış kurumlar, polisin zalimliği ve hukukun üstünlüğünün kaybolması ile birlikte, terör üslerinin yeni eleman bulmasının devam etmesine yol açmaktadır (Kashin, 2016).

2015 sonuna gelindiğinde Rus yönetiminin terörle mücadelede üç zorluğu vardı; Ortadoğu'ya gönderilen savaşçıların geri dönmesini önlemek, Kuzey Kafkasya'daki IŞİD'i yok etmek ve son olarak Kafkasya Emirliği'ni tamamen yok etmek. Bu nedenle, Rusya yeni bir stratejiye geçti; problemlerin sosyal ve siyasi köklerine inmek yerine, daha fazla öldürmeye odaklandı.

Kafkasya'dan Suriye'ye gidip IŞİD ve El Nusra tarafında savaşan savaşçılar geri dönmeye başladılar. Bunların bir kısmı hapse kondu, bir kısmı ise polis gözetiminde tutuluyor. IŞİD tarafından eğitilen bu kişiler, önemli bir şiddet potansiyeli oluşturuyor. Dağıstan Cumhuriyeti hükümeti eski içişleri bakanı Eduard Urazayev, Dağıstan'daki yoksulluk ve işsizliğin İslamcılarını işini kolaylaştırdığını, yüksek seviyede yolsuzluk ve kötü sosyo-ekonomik durumun onlara olan sempatiyi artırdığını söyledi (Molayev, 2015). Putin, Rusya ve diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinden IŞİD'a katılanların miktarını 5-7 bin olarak açıklamıştı.

SONUÇ YERİNE: KUZEY KAFKASYA'YA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Kuzey Kafkasya'nın Çalınmış Savaşları

2007 yılında Doku Umarov, örgütü İçkerya Cumhuriyeti'nden İslamcı Kafkasya Emirliği'ne çevirdi. Böylece Çeçen direnişinde bölünme başladı. İçkerya Cumhuriyeti, sürgündeki Ahmed Zakayev liderliğinde devam ederken, iki taraf birbirini suçlamaya başladı. Ahmed Zakayev'e göre Kafkas Emirliği, Rus özel kuvvetlerinin projesi idi (Chanturiya, 2017). Ruslar tarafından Çeçen liderlerin öldürülmesi bir zafer illüzyonu yarattı ve Çeçenler sadece bölünmedi, dönem olanlar Rusların sevgilisi oldular. Rusya, geleneksel İslam'ı desteklerken Selefi ve Vahabi kökenli aşırılarla mücadele halinde olduğu görüntüsü veriyor. Kuzey Kafkasya'da son üç yılda Rus güvenlik güçlerinin yaptığı operasyonlarla direnişçiler büyük darbe yedi ve 15 yıldır genellikle sakin bir güvenlik ortamı var (Youngman, 2016). Kuzey Kafkasya, son on yılda milliyetçi bağımsızlık mücadelelerinden güçlü İslamcı akımların düşük yoğunluklu savaş alanına dönüştü. Silahlı direnişin çökmesine neden olan ne geleneksel liderlerin (Aslan Meşhadov, Abdül Halim Sadulaev vd.) ne de Hattab, Ebu e-l Walid, Ebu el-Saif gibi cihatçıların ortaya çıkışı idi. Çöküşü hazırlayan komutadan ziyade yerelin doğasında saklıydı. Cihat şiddeti döngüsünü besleyen devlet baskısı, kolluk güçlerinin yetersizliği ve bürokratik yozlaşma oldu. Ancak, bütün bunlara yaşanırken 2010-2011 yılları arasında saldırılar zirve yapabildi. Çünkü Kuzey Kafkasya'da direnişi bekleyen sosyal rahatsızlıklar devam ediyor ve bu ortam radikalleşmeyi besliyor (Campana ve Ratelle, 2014). Moskova, bir yandan geleneksel olmayan bu İslam'ı baskı altına almaya çalışırken, sadece caydırma ve yok etmeye yönelik politikalar ayaklanmanın tekrar hızla büyüme potansiyelini devam ettiriyor.

Kuzey Kafkasya'da para ile satın alınmış sadık liderler üzerinden Çeçenleştirme politikası uygulanıyordu. Rusya'nın yolsuzluğa gömülmüş, kanun tanımayan bu liderlerinin yönetimleri karşısında İslamcı ve cihatçı akımlar güçlendi (Torbakov, 1970). Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlık hareketleri kendi içinde yaratılan bölünmelerle önce sanki etnik grubun kendi içinde bir çatışmaya dönüştürüldü daha sonra Moskova yanlısı olmayanlar içinde yeniden bir kırılma ile radikal İslamcı şemsiyesi ile direniş bir kez daha şeytanlaştırıldı. Böylece bağımsızlık mücadeleleri yerel ve uluslararası kamuoyunun gözünde başka bir şeye dönüştürülerek, halkın bağımsızlık hayali çalındı.

Batı yakasında ise Kuzey Kafkasya'ya ilişkin farklı bir hikâye var. 1990'larda yaşanan Kuzey Kafkasya'daki acımasız Rus katliamları Avrupa sınırlarına yakın olmasına ve Ruslar içinde bile şok yaratmasına rağmen uluslararası kamuoyu ses çıkarmamıştı. Avrupa'ya göre Boris Yeltsin Batı'nın dostu idi ve ölenler de Müslüman'dı. Rusya'nın bu dokunulmazlığı 1999'daki İkinci Rus-Çeçen Savaşı'nda da devam etti (Kashin, 2016). Grozny kan gölüne dönerken, uluslararası toplumdan gene ses çıkmadı. Bu dönemde Yeltsin'in koltuğunu bıraktığı Putin de Batının ortağı olmaya devam etti. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD'nin terörle mücadelesi Rusya'nın işini daha da kolaylaştırdı. Pakistan üzerinden Afganistan'a ikmal yapmakta zorlanan ABD, Kafkasya üzerinden hava yolu ile lojistik sağlamak, bölgedeki hava üslerini kullanmak için Rusya'dan yardım istemişti. Ruslar da bu yardımı karşılıksız vermediler. O tarihten sonra ABD, Afganistan ve Orta Doğu'da terörle savaşa başlarken, Ruslar da kendi içleri ve çevresinde yaptıkları kötü işler için Batının eleştirisi ve gözetiminden muaf tutuldular (Friedman, 2014, s. 77). Bu işbirliğinden Çin de payını aldı ve böylece Çeçenistan'dan Afganistan'a oradan Doğu Türkistan (Uygur) bölgesine uzanan birbirinin teröristine destek olmama ve karşılıklı işbirliği anlaşması gizlice yürürlüğe girdi. O yıllardan beri sonra kimse Rusya ve Çin'e 'dur' ya da 'hayır' demedi. Bu durum önce Batının Kosova'yı tanıması ve 2008'de Rusya-Gürcistan Savaşı

ile değişmeye başladı. Haziran 2010'da ABD, Kafkasya Emiri Doku Umarov'u uluslararası terörist listesine koydu.

Kuzey Kafkasya'nın çeşitli yerlerinde on yıldır çeşitli direniş hareketleri devam ediyor. ABD ve Rusya bunları cihatçı şebekeler olarak tanımlayıp, bunlara karşı işbirliği yapıyorlar ve medyada çok fazla yer vermiyorlar. İlginç olan Kuzey Kafkasya'da anti- Amerikancılığın yaygın olmasıdır. Bunun iki temel nedeni var. Öncelikle Kuzey Kafkasya, uluslararası izolasyon içinde, bölgede yabancı yatırım veya bir Batılı kurum yoktur. Bölgenin Müslüman dünyası ile bile teması çok azdır. Bölgenin kapıları mühürlenmiş gibi ve içeridekilerin Soğuk Savaş hikâyelerinden başka bir bilgiye ulaşmaları çok zordur. ABD Dış İlişkiler Konseyi (CFR) düşünce merkezine göre; Başta Putin olmak üzere Rus yetkililer sık sık Çeçenistan'daki olaylara uluslararası teröristler ve Bin Ladin bağlantıları şeklinde atıf yaparak Rusya'nın Çeçen isyancılara karşı yaptığı askeri harekâta Batının sempati göstermesini bekliyorlardı. 2014'de Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ve ardından Kırım'ı ilhakı Batı-Rus ilişkilerinde keskin bir viraj oldu. Rusya'nın Ekim 2015'de Suriye müdahalesi ile Batı ile ilişkileri daha da bıçak sırtında yürümeye başladı. Batının anlamak istemediği Rusya'nın saldırgan politikasının Ukrayna ve Suriye'de değil 20 yıl önce Çeçenistan'da başladığıdır.

Ruslar artık Kuzey Kafkasyalıları özgürlük savaşçısı değil, uluslararası terörist yapmıştır. Moskova'nın amacı isyanları baskı altına almak için sorgusuz meşruiyet almaktır. Aynı nedenlerle Orta Asya rejimleri de siyasi muhalif olan herhangi bir kişiyi İslamcı ya da İslamcı terörist olarak damgalamaktadır. Orta Asya'da halen hapislerde olan binlerce kişi laik rejimi değiştirmek için İslamcı gruplara üye olmakla suçlanmıştır. Orta Asya ve Rus elitleri uzun zamandır Siyasal İslam veya İslami köktencilik ile militan İslam veya terörizm arasında ayırım yapmaktan vazgeçmiştir (Souleimanov ve Slovmir, 2007). Bu önyargılı tutum Çeçenistan'da ve sınırlı ölçüde Fergana Vadisi'nde çok daha kuvvetli grupların doğmasına gerekli ortamı hazırlamaktadır (Souleimanov, 2007). Hem Orta Asya hem de Kuzey Kafkasya, kısa ve orta vadede çeşitli radikal akımların gelişmesi için oldukça verimli bir zemine sahiptir. Artan gerginlik Rusya'nın Tataristan, Urallar, Uzak Doğu ve Orta Asya'daki Müslümanların yaşadığı bölgelerde yeni saldırılara yol açabilir.

Kuzey Kafkasya İçin Gelecek

Kuzey Kafkasya'da ulusal sınırlar ve topraklar üzerinde hak iddiaları, sorunlar ve çatışmalar yaratacak niteliktedir. Kökenleri 1930'lara kadar bu iddialar bu bölgede yaşayan toplulukları birbirine düşürmekte, istikrarsızlığı artırmaktadır. Farklı etnik grupların ulusal sınıra bağlı olarak birleştirilmesi (Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes) ya da bir halkın (örneğin Lezgilerin) veya etnik olarak birbirleriyle ilgili grupların birbirlerinden ayrılması (örneğin Balkarlar ve Karaçaylar bir yanda, Kabardaylar, Çerkezler, Adigeler diğer yanda) Kuzey Kafkasya'da egemen cumhuriyetlerin kurulmasını mümkün kılmamaktadır. Özellikle 1944 yılında sürgün edilmiş ve baskı altına alınmış bastırılmış halkların rehabilitasyonunu sağlayacak, bu toplulukların diğer topluluklarla arasında diyalogu sağlayacak herhangi bir mekanizmanın yokluğu sorunlar çözümünü zorlaştırmaktadır. Bölgede askeri güçlerin yaygın biçimde kullanıma sokulması ve birliklerin sayısının giderek artması yanında ve bu askeri kuvvetlerin kendi halkları tarafından kendilerine güvenilmeyen liderler için destek olarak kullanılması diğer bir önemli sorundur. Kuzey Kafkasya, Rusya'nın gittikçe uğraşmakta zorlandığı en ciddi güvenlik problemidir.

Son 20 yılda acımasız ve kirli bir savaş ortamında yaşanan ideolojik dönüşüm Rusya karşıtı direniş hareketini El Kaide ile paralel bir çizgiye taşıdı. Sufi geleneğine meydan okuyan yeni Selefilik ve güvenlik güçlerinin dindarları terörize eden yöntemleri Kafkasya Emirliği'nin

militan devşirmesini kolaylaştırdı. Küresel düzeyde nükseden El Kaide-IŞİD rekabetine benzer bir durumun Kafkasya Emirliği ile IŞİD'e biat edenler arasında yaşanması hatta bunun Suriye'deki gibi çatışmaya dönüşmesi mümkün görülüyor. Böylesi bir ayrışma Suriye cephesindeki Kafkasyalılar arasında da görüldü. İki kanlı savaş ve Ramazan Kadırov'un aşırı otoriter rejimin kurulmasından sonra Kremlin, Çeçenistan'ın artık pasifize edildiğini düşünüyor. Ancak, 300 yıllık direniş sonrası Rusya'ya yönelik direnişin bitmeyeceğinden kimsenin şüphesi yok. Savaş bitmiş gibi gözükse de Ruslar, Çeçenistan'da büyük bir askeri güç buldurmaya devam ediyorlar (Zürcher, 2007). Geçmiş 200-300 yıl içinde Rusya ve Çeçenler arasındaki ilişkiler hemen hemen aynı trendleri izledi. Önce iki taraftan da onbinlerce insan hayatını kaybetti sonra geçici bir barış geldi. Bu barış önceki savaşçıların çocukları ve torunları büyüyene kadar devam etti.

Üçüncü bir savaş kaçınılmaz. Belli olmayan sadece ne zaman başlayacağı yani Çeçen tarafında savaş için yeni bir nesil bekleniyor (Chanturiya, 2017). Çeçen ve Rus otoriteler bunun farkındadır ve bu yüzden eğitimde genç nesillerin moral değerleri değiştirilmeye çalışılsa da gençler ve aileleri buna izin vermiyorlar. Bugünkü Kuzey Kafkas Cumhuriyeti liderleri Rusya'ya bağlılık yemini etmeye devam etseler de kirli savaşlarda ölenlerin hatıralarını halkın kalbinden silemezler ve çocukları da böyle yapmaya devam edecektir. Son yıllarda Rusya'daki terör olaylarında azalma görülse de 2014 endeksine (University of Maryland, 2014) göre dünyada en yüksek terör olayları sıralamasında 11. sıradadır. Artan ekonomik sıkıntılar yanında Irak ve Suriye'den dönecek savaşçıların terörü artırma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşmasının Kuzey ve Güney Kafkasya'da yansımaları olacaktır. Bölgedeki çatışmaların yeniden başlamasına hazırlıklı olunmalıdır.

¹ Dört bölge; Merkez bölge (başkent Makhaçkala ve çevresi), Dağlık bölge (Untsukul, Gimry, Balakhani vb.), Kuzey bölge (Khasavyurt, Kızılyurt ve Babayurt), Güney sektör (Derbend ve Tabasaran grupları).

² Askerliği bittikten sonra ailesi ve çevresine saldırgan davranışlar içinde bulunmak.

KAYNAKÇA

- Batchelor, J. (2014). Chechens Lead Way in ISIL War for Dominance. America. Al Jazeera.
- Brown, A. (2014). The Caucasus Emirate: Russia's Homegrown Terrorists. The Journal on Terrorism and Security Analysis, Spring 2014.
- Campana, A. ve Ratelle, J. F. (2014). A Political Sociology Approach to the Diffusion of Conflict from Chechnya to Dagestan and Ingushetia, Studies in Conflict & Terrorism. 37 (2), 115–134.
- Chanturiya, K. (2017). A third Chechen War is Inevitable. The Only Question is When, Oc-media.org.
- Chenciner, R. (1997). Daghestan: Tradition & Survival. Richmond: Curzon Press.
- Euronews. (2017). Moscow Targets Chechen fighters in Syria.
- Friedman, G. (2014). Amerika'nın Gizli Savaş. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Fuller, L. (2014). Avar Theologian Named To Succeed Umarov As Insurgency Leader, Web Log Post, Radio Free Europe / Radio Liberty - Caucasus Report.
- Gammer, M. (2008). Ethno-Nationalism, Islam and the State in the Caucasus. London: Routledge.
- Guillory, S. (2014). Why the Terrorists Chose Volgograd, nextcity.org.
- Hahn, G. M. (2012). The Caucasus Emirate Jihadists: The Security and Strategic Implications, Russia's Homegrown Insurgency, Carlisle: Strategic Studies Institute of the US Army War College.
- Henkin, Y. (2006). From Tactical Terrorism to Holy War: The Evolution of Chechen Terrorism, 1995-2004, Central Asian Survey, 25.1-2
- ICG: International Crisis Group. (2016). The North Caucasus Insurgency and Syria: An Exported Jihad? Brussels: International Crisis Group, Europe Report No. 238.
- Kantarıcı, H. (2006). Kısaçtaki Bölge Kafkasya. İstanbul: IQ Yayınları.
- Karny, Y. (2000). Highlanders: A Journey to the Caucasus in Quest of Memory. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Kashin, O. (2016). Russia's Intervention in Syria Could Have Been Stopped 20 Years Ago. The Guardian.
- Korb, L. J. Ve Priya M. (2016). Russia's Avoiding Its ISIS Problems, Not Solving Them. National Interest.

- Lawrence, A. F. (2014). Dagestan: New Epicenter of Muslim Terrorism in Russia. Gatestone Institution.
- Malashenko, A. (2011). What the North Caucasus Means to Russia, ifri Russia/NIS Center.
- Margus, K. (2001). The Red Book of the Peoples of the Russian Empire. Tallinn: NGO Red Book.
- Markedonov, S. (2012a). Russia in the Islamic World, CSIS.
- Markedonov, S. (2012b). A New Terrorist Battleground, CSIS.
- Molayev, A. (2015). Vladimir Isachenkov, Islamic State on Recruitment Spree in Russia's North Caucasus. Associated Press
- Önder, A. T. (2007). Türkiye'nin Etnik Yapısı, 15. Baskı. Fark Yayınları.
- Pape, R. A. ve Feldman, J. K. (2012). Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It, Chicago: University of Chicago Press.
- Rabil, R. G. (2017). The Syria Crisis Has Evolved into an International Power Struggle. National Interest.
- Ratelle, J. F. (2017). The North Caucasus Insurgency: a Potential Spillover into the Russian Federation? in Michael Cecire, Caucasus Analytical Digest, No.93, Washington D.C.
- Saunders, P. (2017). Sergey Lavrov, The Interview. National Interest.
- Saydam, A. (1997). Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Souleimanov, E. (2007). An Endless War: The Russian-Chechen Conflict in Perspective. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Souleimanov, E. ve Slavomir, H. (2007). Islam, Islamism, and Terrorism in the Caucasus and Central Asia: A Critical Assessment, in Ursel Schlichting (Hrsg), OSCE Yearbook 2006, (Hamburg, 2007), 271-287.
- Stewart, S. (2017). Dirty Work of Russian Assassins. Stratfor.
- Swift, C. (2010). Fragmentation in the North Caucasus Insurgency, Combating Terrorism Center at West Point RSS, <http://www.ctc.usma.edu/posts/fragmentation-in-the-northcaucasus-insurgency>
- Taştekin, F. (2017). Suriye'deki Kafkasya Lejyonu: Kadirov'dan Ötesi. Duvar Gazetesi.
- Ter, M. (2015). The Caucasus Emirate, The Other Russian Front, CIDOB.
- Toft, M. D. Ve Zhukov, Y. M. (2013). Islamists and Nationalists: Rebel Motivation and Counterinsurgency in Russia's North Caucasus, Harvard University.
- Torbakov, I. (1970). War on Terrorism in the Caucasus: Russia Breeds Jihadists, North Caucasus Weekly. Volume: 6, Issue: 42.
- University of Maryland. (2014). University of Maryland's Global Terrorism Index-2014.
- Weiss, C. (2017). Causasus Emirate Branch Highlights Fighters in Syria, Long War Journal.org.
- Williams, B. G. (2008). Allah's Foot Soldiers. An Assessment of the Role of Foreign Fighters and Al-Qaeda in the Chechen Insurgency. in M. Gammer (ed) Ethno-Nationalism, Islam and the State in the Caucasus: Post-Soviet Disorder. London: Routledge.
- Wixman, R. (1980). "Language Aspects of Ethnic Patterns and Processes in the North Caucasus". Department of Geography, Research Paper No. 191. Chicago: University of Chicago.
- Yıldız, M. (2006). Dünden Bugüne Kafkasya. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Yıldız, Y. G. (1998). "Kafkas Toplumlarının Siyasi ve Ekonomik Yapıları". Harp Akademileri Komutanlığı, Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi Sempozyumu. İstanbul, 28-29 Nisan 1998.
- Youngman, M. (2016). Between Caucasus and Caliphate: the Splintering of the North Caucasus Insurgency. Caucasus Survey, 4(3), 194-217.
- Zürcher, C. (2007). The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus. New York: New York University Press.